

v svojej knihe. Niektoré nepresné, alebo nesprávne formulácie nepokladáme za také závažné, aby sme sa o nich zmieňovali.

Vydanie tejto knihy nech je vďakou s. L. Szántóvi za jeho prácu, ktorou sa zaslúžil o úspešné prenikanie ideí marxizmu-leninizmu do nášho života. Môžeme si len priať, aby nám vychoval ešte veľa mladých marxisticky mysliacich ľudí.

Mária Malá

LADISLAV RIEGER, *PROLEGOMENA KE KOSMOLOGII*, Filosofickohistorický prehľad problematiky kozmológie a kritika princípů. (Rozpravy ČSAV, roč. 68/1958. Řada SV. Sešit 3.)

Táto posledná práca prof. dr. L. Riegera je zameraná z pozícií súčasnej vedeckej filozofie na kritiku najpozoruhodnejších dejinných pokusov o riešenie hlavných problémov kozmológie (a kozmogónie) a rozoberajú sa v nej zároveň tiež hlavné filozofické kategórie súčasnej kozmológie.

Celá práca sa delí na dve hlavné časti. V prvej časti, ktorá je podrobným metodologickým úvodom, autor skúma niektoré principiálne a metodologické otázky modernej filozofickej kozmológie, ktorých riešenie ho uschopňuje úspešne poňať historickú dialektiku hlavných kozmologických koncepcií od samých začiatkov filozofického myslenia až dodnes. V tejto prvej časti sa riešia predovšetkým nástojčivé otázky vzťahu vedeckej filozofie k prírodnej vede, podáva sa tu prenikavá kritika subjektívneho i objektívneho idealizmu ako aj najnovších smerov pozitívizmu, najmä novopositívizmu, pokiaľ sa prezentuje ako filozofický základ modernej fyziky, skúmajú sa tu ďalej závažné gnozeologické otázky so zameraním na kritiku dogmatickej ontológie. Správne sa ďalej konštatuje, že každá veda svojimi základnými princípmi siaha do gnozeológie a do filozofie a že tobôž to platí vo vede o „celku hmotného sveta“, o kozmológii. Napokon sa tu skúmajú mnohé problémy vedeckej metodológie, otázky dialektiky vedeckého poznania a najmä tiež filozofické princípy a kategórie kozmológie. Autor zdôvodňuje, že vedecká filozofia je nielen gnozeológiou, na ktorú bola novodobá filozofia často obmedzovaná v zmysle novokantovstva a novopositívizmu, ale aj ontológiou, pretože sa zaoberá aj objektívnou dialektikou sveta.

V druhej časti práce, venovanej filozoficko-historickému prehľadu problematiky kozmológie, skúmajú sa najvýznamnejšie kozmologické koncepcie, ako sa vinú dejinami filozofie, a to počnúc vznikom antickej filozofie, kozmologickými teóriami eleatov cez Demokrita, Aristotela, Augustína, Mikuláša Kusánskeho, Kanta a Hegla až po dnešok. Autor z pozícií súčasnej vedeckej filozofie načiera do merita dejinných sporov o nekonečnosti a konečnosti kozmu v priestore a čase, o charaktere a podstate času a priestoru a podstate samého hmotného sveta.

Autorovi išlo v práci predovšetkým o gnozeologickú kritiku najpozoruhodnejších kozmologických princípů v dejinách filozofie a nie natoľko o historické podmienky a spoločenskotriedne situácie, v ktorých ony vznikali.

Poukazujúc na okolnosť, že veda sa vo svojich základných pojmoch stýka s filozofiou, autor vyzdvihuje primárnu dôležitosť prieskumu filozofických aspektů problémů kozmológie, kozmogónie, ako sa ony utvárali v dejinách myslenia. V súvisi s tým sa autor v práci orientuje predovšetkým na kategoriálne dvojice času-priestoru, nekonečna-konečna, kontinua-atomistiky, determinizmu- indeterminizmu, jedného-mnohého atď. Predovšetkým však autor akcentuje v práci tie kategoriálne problémy, ktoré majú dôležitý zástoj i v dnešnej vedeckej kozmológii. Z tohto dôvodu autor v historickej problematike skúmanej témy úmyselne obchádza všetky smery iracionalistické, subjektivistické, idealistické a finalistické, ktorých ideové predpoklady autor vyvrátil už v prvej časti práce.

Značnú pozornosť venoval autor hneď už elejskej škole, okrem iného tiež otázkam, ktoré sú v poslednom čase v popredí záujmů poľských filozofov. Na ďalších stranách analyzujú sa kozmologické koncepcie Platóna a Aristotela.

U Aristotela a hlavne neskoršie, u stredovekého Aristotela „s tonzúrou“, podrobil autor

kritike tiež metafyzické oddeľovanie látky od formy, ktoré vraj vedie k nadradeniu zabsolútnenej „formy“ ako samostatného ideového princípu nad hmotu, zbavenú všetkých foriem i pohybu. V ďalších statiach autor podrobne ukázal na závislosť Augustína od antickej filozofie a konštatuje, že stredoveká cirkevná „kozmológia“ značila úplnú myšlienkovú stagnáciu. Podrobnejšie potom autor skúma kozmologické úvahy o konečnosti a nekonečnosti sveta u renesančných filozofov, a to Mikuláša Kusánskeho, Giordana Bruna a Johanna Keplera. Podrobnejšie analyzuje autor prirodzený, imanentistický a mechanistický výklad kozmogónie u Descarta a Kanta. Tu si všima tiež Newtonových podnetov a dôkladnou znalosťou problematiky rozoberá Kantov systém kozmologických ideí. V tejto stati autor všima si podrobnejšie i vplyv Aristotela a Spinozu na Leibniza a sleduje, ako sa v tých časoch v prírodovede a matematike ujasňovali a uplatňovali pojmy nekonečna a problém infinitezimálneho počtu. Autor nevynechal ani rozbor Heglovej ontológie a dialektiky, pričom prizeral i na ich zriedla a genetické súvislosti. Napokon stručne síce, ale priliehavo charakterizuje iracionalizmus modernej buržoáznej filozofie.

Svoje výklady uzaviera autor výstižným konštatovaním, že v otázke konečnosti a nekonečnosti priestoru a času a podstaty hmotného sveta, t. j. nesčíselných foriem hmoty sme odkázaní na nekonečný proces poznania, na metódu vedy a na vedeckú cestu.

Práca je dielom autora, ktorý si dôklade osvojil skúmanú problematiku. Je podnetná, prináša nové aspekty na skúmané problémy i viaceré pôvodné závery. Z práce vysvitá, že autor veľmi podrobne ovláda príslušnú dejinno-filozofickú problematiku a že má rozsiahle znalosti aj v oblasti súčasnej filozofie prírodných vied a teórie poznania. Je to konečne samozrejme u zaslúžilého filozofického pracovníka s mnohoročnou bohatou literárnou a učiteľskou činnosťou.

Záverom možno konštatovať, že práca je nepochybným a výrazným príspevkom v skúmanej oblasti. Jednako by práci osožilo, keby sa azda venovala proporcionálnejšia pozornosť tiež náhľadom Ptolemaia, Tycha de Brahe a Newtona. Azda by osožilo dôkladnejšie ozrejmiť tiež vzťah úrovne a charakteru antickej vedeckej metódy ku vtedajším kozmologickým koncepciám a celkový vzťah novovekej analytickej metódy k utváraniu novovekých kozmológií.

*

Krátko po vydaní tejto práce Ladislav Rieger náhle umrel vo veku 68 rokov. Zosnulý sa až do konca aktívne a s elánom zúčastňoval filozofického života. Bol jedným z vynikajúcich českých filozofov staršej generácie, ktorí sa úspešne pripravovali k marxistickej filozofii. V čase rozkvetu svojich tvorivých síl napísal dve rozsiahle diela o probléme poznania skutočnosti a o ideí filozofie. Československá filozofická verejnosť úprimne želie nad jeho odchodom, veď zosnulý mal mimoriadnu filozofickú erudíciu i široký rozhľad a bol hlboko humánny a demokratický človek. Osobitný záujem prejavil prof. Rieger aj o nastupujúcu generáciu pokrokových slovenských filozofov, najmä tiež aktívnou účasťou na druhej celoslovenskej filozofickej konferencii v smolenickom zámku roku 1954. Česť jeho pamiatke!

Igor Hrušovský

ARISTOTELES, *KATEGORIE*. Z gréčtiny preložil dr. A. Kříž. Poznámkový komentár napísali dr. A. Kříž a dr. K. Berka. ČSAV, Praha 1958. Strán 80. Cena 5 Kčs.

Aristoteles (384 — 322), ktorý podľa Marxových slov predstavuje vrchol antickej filozofie, je už od staroveku pokladaný za tvorca pojmovej logiky. Sám Aristoteles ju nazýva Analytika, t. j. návod k umeniu skúmania a pojednáva o nej ako o vedeckej metodológii. Svoj systém pojmovej logiky, vytvorený predovšetkým pod vplyvom klasifikačnej metódy klasického obdobia antickej vedy a v závislosti od celého predchádzajúceho vývoja filozofie, najmä však od sokratovsko-platónskeho základu, vyložil v menších dielach bežne uvádzaných pod súborným názvom *Organon* (t. j. nástroj vedeckého skúmania), kam patria: *Kategoríe*, *O vyjadrovaní*, *Prvé analytiky*, *Druhé analytiky*, *Topiky* a *O sofistických dôkazoch*.